

<https://ud.org.ua/zakonodavstvo/mizhnarodni-dokumenti-ta-standarti/172-cmrec20098> (дата звернення: 17.02.2021).

10. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків. URL: https://moz.gov.ua/uploads/1/5263-dn_20180523_981_dod_2.pdf (дата звернення: 17.02.2021).

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТУ

Фесина Уляна Тарасівна,

*студентка II-го курсу хіміко-біологічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету*

імені Володимира Гнатюка

E-mail: ulanafesina844@gmail.com

Світова громадськість єдина у думці, що прогресивні концепції розвитку суспільства є вкрай важливими для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення. Зокрема, у міжнародному документі – Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 р., з-поміж пріоритетних завдань, зазначено: «Сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з інвалідністю в процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення особливих навчальних потреб; всіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих потреб у дітей, а також розробляти науково-методичні аспекти інклюзивного навчання» [1].

З власного досвіду волонтерства у міжнародній молодіжній некомерційній, неполітичній організації «AIESEC», мета якої – утвердження Сталих Цілей ООН, реалізація людського потенціалу, можна стверджувати, що наші лідерські дії впливають на суспільство довкола, на реальні зміни на місцях та безмежні можливості у світі.

Ми спостерігаємо, що сучасне українське громадянство останнім часом переживає значні якісні зміни через трансформацію основ політичної, економічної та соціально-гуманітарної сфери. Пов'язана з цим економічна та соціальна нестабільність зачепила всі верстви населення і, насамперед, позначилася на його найменш захищеній частині – інвалідах.

В Україні офіційно зареєстровано понад 2,5 млн. людей з інвалідністю, а це кожен 18-й громадянин України. З них – 165 000 осіб неповнолітнього віку з особливими освітніми потребами. І лише 1127 закладів загальної середньої освіти мають статус інклюзивних (6% від загальної кількості шкіл). Загальний показник інклюзії в Україні становить 7%. Для порівняння: у Норвегії – 90%, в Італії – 99%, у сусідній Польщі – 42% [2]. Тож для України інклюзивна освіта є педагогічною інновацією і в той же час вимогою не лише часу, а й з моменту ратифікації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю – одним із міжнародних зобов'язань держави.

Установлено, що початок громадського руху людей з інвалідністю в Україні було покладено у 1933 р., коли були засновані такі громадські організації інвалідів, як Українське товариство сліпих (далі – УТОС) та Українське товариство глухих (далі – УТОГ). Їх мета полягала в організаційному об'єднанні громадян з порушенням зору та слуху, захист інтересів громадян цієї категорії, їх соціально-трудова та медична реабілітація, інтеграція в суспільство.

Численним об'єднанням інвалідів слід вважати і Всеукраїнську організацію Союз осіб з інвалідністю України», засновану у 1990 р. Змістом її діяльності є задоволення та захист законних соціальних, економічних, вікових та інших спільних інтересів своїх членів [3].

Широкий громадський рух людей з інвалідністю в Україні забезпечує діяльність об'єднань громадян з осіб, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Сьогодні захисником прав дітей-інвалідів в Україні є ціла низка неурядових організацій, які діють майже в усіх регіонах держави.

Крім того, в останні роки помітно активізувався в Україні і жіночий рух на підтримку жінок з інвалідністю в нових соціально-економічних умовах, реалізації їхнього потенціалу у громадському житті [4].

Заснування спортивного руху людей з інвалідністю в Україні бере свій початок від 1989 р. У той час масово утворювали фізкультурно-спортивні та оздоровчі клуби людей з інвалідністю. У подальшому ці громадські об'єднання стали основою для створення національних федерацій параспорту за типами порушення здоров'я та розвитку людини: зору, слуху, опорно-рухового апарату та інтелекту. У 1990 р. ці чотири федерації об'єдналися в Національний комітет спорту інвалідів України, який сьогодні є національним паралімпійським комітетом України, що представляє державу у міжнародному паралімпійському та дефлімпійському русі. У 1993 р. рішенням Уряду України було створено Укрцентр «Інваспорт» для впровадження в життя державної політики з питань фізичної культури та спорту інвалідів на території України [5]. За оцінками Міжнародного параолімпійського комітету, міжнародних спортивних федерацій спорту інвалідів, темп розвитку параолімпійського руху в Україні у першому десятиріччі був найвищим в Європі [11].

Зважимо на те, що громадські організації людей з інвалідністю (далі – ГО) не можуть повноцінно виконувати свою роботу без належної підтримки з боку держави. Адже взаємодія органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та ГО є обов'язковою умовою у сфері соціального захисту цієї категорії громадян. Тому з метою забезпечення належних умов для більш плідної взаємодії цих суб'єктів управління у 2001 р. було створено Всеукраїнське громадське соціально-політичне об'єднання «Національна Асамблея інвалідів України» (далі – НАІУ). Основою успішної взаємодії держави та ГО є наявність у цій сфері ефективної законодавчої бази, яка має ґрунтуватися на нормах права, вироблених міжнародним співтовариством.

Щодо реалізації державної політики України у сфері соціального захисту людей з інвалідністю та забезпечення їх прав відбувається активна співпраця з такими державними інституціями, як Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів України, Комітет Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, Фонд соціального захисту інвалідів, Міністерство праці та соціальної політики України, Державна служба зайнятості, Міністерство України у справах сім'ї, молоді і спорту, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України тощо [6]. Державна підтримка ГО полягає, зокрема, у наданні їм фінансової підтримки за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Згідно з інформацією Міністерством соціальної політики та праці України сьогодні таку допомогу отримують 17 всеукраїнських ГО. У 2020 р. Міністерство соціальної політики вперше запровадило надання фінансової підтримки громадським об'єднанням на конкурсних засадах відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю» [7].

Необхідно зазначити, що ГО Тернопілля реалізують соціальні функції громадських товариств людей з інвалідністю щодо управління як заходи, по-перше, із соціального захисту різних категорій інвалідів (інвалідів-дітей, інвалідів-чорнобильців, інвалідів АТО, інвалідів-спортсменів); по-друге, зі створення умов для належного виконання основних завдань щодо здобуття освіти, працевлаштування та професійної реабілітації відповідно до вимог чинного законодавства; по-третє, щодо вирішення у встановленому порядку питань, пов'язаних з гарантуванням соціальної безпеки під час виконання інвалідами професійної діяльності шляхом здійснення програм соціального страхування; по-четверте, з надання інвалідам

різних видів соціальної допомоги, у тому числі й матеріальної та застосування механізмів пільгового оподаткування для установ та організацій інвалідів [8]. Сьогодні на території тернопільської області зареєстровано ряд громадських організацій, які опікуються питаннями людей з інвалідністю: Громадська організація «Спілка інвалідів АТО Тернопілля»; Тернопільська обласна організація Всеукраїнської громадської організації «Українське товариство глухих» (ВГОІ «УТОГ»); Тернопільський регіональний осередок Громадської організації «Всеукраїнська організація «Союз осіб з інвалідністю України»; Тернопільська обласна організація Українського товариства (УТОС); Громадська організація «Товариство батьків дітей з інвалідністю та їх друзів «Зоря Надії»; Тернопільська обласна організація інвалідів Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Союз Чорнобиль України»; Громадська організація «Нескорені духом – особи з інвалідністю»; Тернопільська міська організація інвалідів опорно – рухового апарату (Тернопільська ГО «Інвалідів опорно-рухового апарату»); Громадська організація Тернопільське обласне відділення Всеукраїнського об'єднання жінок-інвалідів «Донна»; Громадська організація «В майбутнє – разом» місто Почаїв (ГО «ВМР»); Громадська організація «Соціального захисту і реабілітації осіб з інвалідністю «Вікторія»; Тернопільська міська ГО інвалідів «Опора»; Громадська організація «Біла Тростина – Рідне Тернопілля»; Тернопільська обласна організація Української Спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів).

Також, окрім органів місцевого самоврядування, ГО як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів є важливим недержавним суб'єктом впровадження інклюзивної освіти [1].

«Громадські організації та батьки мають краще розуміти принципи інклюзивного навчання – тому ми проводимо для них тренінги. Хочемо започаткувати побудову всеукраїнської мережі ГО, які матимуть представництва у кожному регіоні. Вони, зокрема, здійснюватимуть моніторинг за організацією та навчанням дітей з ООП», – про це йшлося під час тренінгу «Впровадження інклюзивної освіти в Україні: регіональний вимір». Захід проводився Фондом Порошенка та директором інклюзивної та позашкільної освіти МОН для батьків і представників ГО у новоствореному інклюзивно-ресурсному центрі протягом 12-13 червня 2018 року у Мелітополі (Запорізька обл.). У межах заходу учасники дізнались про сучасні практики інклюзивного навчання, методикку партнерства у роботі з дітьми та їх батьками, критерії та показники якості інклюзивної освіти тощо. Для них також організували низку лекцій про роль ГО у розвитку інклюзивної освіти [2].

Практика налічує чимало активних форм роботи ГО, серед яких проекти підтримки інклюзії в Україні, навчальні хаби, теоретичні інтенсиви/курси, вебіари, інклюзивні табори, конференції, фестини, стартапи, міжнародні програми тощо. Водночас залучення до роботи в онлайн-ресурсах, відкритих груп у соцмережах дозволяє вести дискусії, обговорення, вивчати досвід у режимі реального часу; надавати інформацію про інші ресурси інклюзивної освіти та консультувати [9; 10].

Скажімо, у рамках українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», який тривав впродовж 2008-2012 рр. задля підтримки інклюзивної освіти в Україні була створена «Мережа на підтримку інклюзії. Школа – для всіх». Мережа об'єднала громадські організації, батьківські групи, навчальні заклади та інші інституції, що зацікавлені в просуванні інклюзивної політики та інклюзивного навчання в Україні на всіх рівнях суспільства. Важливим здобутком став «Індекс інклюзії» – добірка практичних матеріалів на допомогу в плануванні дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу [11].

У 2019 р. відбулося втілення проєкту «Освіторія Хаб» – першого у Європі надсучасного відкритого простору для освітян. Ідея створення локації належить очільниці ГО «Освіторія» Зої Литвин [12].

Кілька років поспіль ГО «Боротьба за права» в межах проєкту «Fight for Rights: Зміцнення захисту прав людей з інвалідністю в Україні», який реалізовується за підтримки Фонду прав людини Посольства Королівства Нідерландів в Україні, на платформі Prometheus представлений безкоштовний онлайн-курс *»Захист прав людей з інвалідністю»*. Мета якого: допомогти освітянам та всім охочим більше дізнатись про людей з порушенням розвитку чи здоров'я, навчитись говорити про інвалідність без зайвого жалю та співчуття, поважати та допомагати їм відстоювати права людини [13].

Яскравим прикладом освітньої інтеграції слугує ГС «Освіторія» та ГО «Бачити серцем», які активно доєдналися до едукативного процесу, реалізувавши проєкт підтримки інклюзії в Україні «Разом 3.0.». Новий навчальний курс – це не лише теоретична частина, а години унікальної практики, навички роботи з різними нозологіями. «Разом 3.0.» – це восьмиденний теоретичний інтенсив із залученням експертів (56 годин) та практика в інклюзивному таборі Space camp, який 21 лютого – 25 липня 2020 р. відвідало 93 дитини. Організатори проєкту очікували, що він допоможе створити осередок інклюзії на базі «Освіторії», який готуватиме спеціалістів вузьких профілів; підтримає сім'ї, які виховують дітей з важкими порушеннями розвитку, та посприє в наданні їм комплексної фізичної, соціально-педагогічної, психологічної, правової, побутової допомоги; посприє працевлаштуванню молодих людей з інвалідністю, створенню та обладнанню робочих місць для них та допоможе організувати змістовне дозвілля; розвіє стереотипи про людей з інвалідністю, про інклюзію в освіті, про дітей з особливими освітніми потребами [12].

Таким чином, громадський рух людей з інвалідністю, з одного боку, є важливим соціальним інститутом формування і реалізації державної політики України у сфері соціального захисту людей з інвалідністю та забезпечення їхніх прав. Підґрунтям цього руху є організації соціально орієнтованого руху; спеціалізованої підтримки інвалідів (УТОГ, УТОС); правозахисного руху людей з інвалідів; спортивного руху людей з інвалідністю (Іваспорт). А з іншого – громадські об'єднання є рушійною силою розвитку інклюзивної освіти. Адже нині показник інклюзії в Україні, на жаль, найнижчий в Європі. Здавалося б, проблема швидко вирішується. За звітами МОН, близько 22 % шкіл вже є інклюзивними. Однак що це означає в реальності? У середньому це по два класи на школу, в яких навчаються 1–2 дитини з особливими освітніми потребами. Тож скількох із приблизно 165 тисяч дітей з особливими освітніми потребами (точної цифри взагалі немає) буде залучено до системи інклюзивного навчання невідомо. За попередніми підрахунками фахівців, лише однієї з чотирнадцяти [2].

Варто наголосити і на значимості ГО у процесі соціоосвітнього партнерства у сфері інклюзивної освіти [6]. По-перше, органи державної влади, органи місцевого самоврядування можуть залучати ГО до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проєктів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах місцевого самоврядування, у роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань. По-друге, громадські об'єднання є важливим джерелом інформації про процеси, що супроводжують впровадження інклюзивної освіти, а також рушійною силою щодо захисту права на інклюзивну освіту дітей з ООП. По-третє, як правило, громадські об'єднання виконують просвітницьку діяльність щодо поширення інформації про дітей з ООП, спрямовану на формування позитивного і толерантного ставлення суспільства. По-четверте, громадські об'єднання у партнерстві з органами державної влади сприяють впровадженню інноваційних методик роботи з дітьми з

ООП у практику інклюзивних шкіл. По-п'яте, громадські об'єднання здійснюють громадський контроль за дотриманням основних принципів і вимог інклюзивної освіти.

Також робота неурядових організацій є важливою складовою розв'язання проблем людей з інвалідністю, подолання соціальної ізоляції (виключення), що є наслідком негативного ставлення до поняття різноманітності. Вони ведуть активну роботу з проведення комплексної реабілітації осіб з інвалідністю, беручи участь у розв'язанні різноманітних проблем, пов'язаних із поліпшенням матеріально-побутових умов, організацією культурного дозвілля, забезпеченням зв'язком і доступом до інформації, працевлаштуванням, оздоровленням тощо [1, с. 53–54].

Таким чином, ГО здійснюють державно-громадське партнерство, що є взаємодією органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень і задоволення суспільних інтересів у сфері інклюзивної освіти. Для забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти утворюються громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства, що представляють у тому числі: педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників; здобувачів освіти; батьків; заклади освіти; роботодавців; об'єднання зазначених категорій осіб з особливими потребами. Ми вбачаємо перспективу в подальшому дослідженні умов комплексної взаємодії держави та ГО людей з інвалідністю, сучасні тенденції їх діяльності для забезпечення високоякісної освіти і формування інклюзивного суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
2. Освітня інтеграція в сучасному світі. *Нова українська школа* : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/> (дата звернення: 03.03.2021).
3. Всеукраїнська організація «Союз осіб з інвалідністю України» : веб-сайт. URL: <https://www.soiu.com.ua/> (дата звернення: 01.03.2021).
4. Лисенко А. І. Жіночий рух в Україні: економічний, політичний, соціальний та правовий аспекти (1980–2001) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2004. 19 с.
5. Іпатов А.В. Особливості взаємодії державних інституцій і ГО інвалідів в Україні. *Публічне адміністрування: теорія і практика* : ел. зб. наук. пр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (3). URL: www.nbuv.gov.ua. (дата звернення: 03.03.2021).
6. Про становище інвалідів в Україні : Націон. доповідь. Київ : Міністерство праці та соц. політики, 2008. 200 с. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgiirbis_64/REP000...pdf (дата звернення: 27.02.2021).
7. Фінансування громадських об'єднань ветеранів та осіб з інвалідністю у 2020 році. *Український незалежний центр політичних досліджень* : веб-сайт. URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1293:finansuvannya-gromadskikh-ob-ednan-veteraniv-ta-osib-z-invalidnistyu-u-2020-rotsi&catid=13&Itemid=202&lang=ua (дата звернення: 27.02.2021).
8. Громадські об'єднання осіб з інвалідністю, які співпрацюють з територіальними відділеннями Фонду соціального захисту інвалідів станом на 01.01.2021. *Фонд соц. захисту інвалідів* : веб-сайт. URL: <https://www.ispf.gov.ua/diyalnist/monitoring-zahodiv-vgoi-perelik-profesij-utos-utog> (дата звернення: 03.03.2021).
9. Інклюзивна освіта: відкрита група. URL: https://www.facebook.com/groups/Inlusion/?ref=group_cover (дата звернення: 03.03.2021).
10. Удич З. І. Психолого-педагогічна підготовка учителя до роботи в умовах інклюзивного класу. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції: «ВЕКТОР». Кам'янець-Подільський : «Аксіома», 2017. Вип. 2.

С 127–129. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13465> (дата звернення: 27.02.2021).

11. Освіта дітей з особливими потребами. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebam/> (дата звернення: 03.03.2021).
12. Освіторія Хаб – у Києві відкриють надсучасний креативний простір для освітян. *Освіторія.media* : веб-сайт. URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitoriya-hab-u-kyuuevi-vidkryut-nadsuchasnyj-kreatyvnyj-prostir-dlya-osvityan/> (дата звернення: 03.03.2021).
13. Захист прав людей з інвалідністю: онлайн-курс. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:FFR+PRPD101+2020_T1/about _____ (дата звернення: 01.03.2021).

ВЗАЄМОДІЯ МУЗЕЙНОГО ПРАЦІВНИКА З ВІДВІДУВАЧАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Філіпчук Наталія Олександрівна,

доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник відділу змісту

і технологій педагогічної освіти,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

імені Івана Зязюна НАПН України,

E-mail: Vpee2011@ukr.net

Важливим складником музейної справи є культурно-освітня та науково-практична діяльність сучасного музею, що зорієнтована на вивчення культурної спадщини, її історичного, наукового, пізнавального, виховного, практичного характеру, передачу художнього досвіду через педагогічний процес. Найбільш вагомою місією музею визнається формування громадянина [1, с. 259]. Важливим у цьому процесі стає цінність самої людини, її унікальність та право на участь у всіх суспільних процесах. Тому безбар'єрна участь в культурному житті усіх членів суспільства сьогодні визначається одним із пріоритетів подолання перешкод у становленні інклюзивного суспільства. Ця ж проблема відображена і в Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні, яка прийнята 14 квітня 2021 р. на засіданні Кабінету Міністрів України і має реалізовуватися до 2030 р. [2].

Про важливість інклюзії в музеї свідчить і прийняття Міжнародною радою музеїв відзначення щорічного Міжнародного дня музеїв 18 травня 2020 р. під гаслом: «Музеї заради рівності: різноманітність та інклюзія».

Сьогодні суспільство вже визнає, що «люди з інвалідністю мають право користуватися спільними культурними та інформаційними ресурсами у доступних для них форматах» [3, с. 7]. Сучасні музеї, які є осередками культурного надбання нації, просвітницької та дозвілєвої діяльності, почали враховувати цю цінність і ставати інклюзивними. Основними ознаками цієї інклюзивності є: доступність музейного закладу для усіх категорій відвідувачів (різновікових осіб, людей із різними типами порушення здоров'я чи інвалідності та ін.); комунікативна компетентність усіх працівників музею, яка передбачає здатність ефективно взаємодіяти із маломобільними групами населення, проводити для них заходи; проведення заходів із врахуванням особливостей відвідувачів, організація спільних проєктів для осіб із нормотиповим розвитком та порушенням здоров'я.

Найлегше, на нашу думку, почати впроваджувати інклюзію у музеї із спеціальної підготовки працівників. Ця підготовка має передбачати формування ціннісних установок